

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.45>

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ

Поливач Р.О.,

*аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Державного університету «Київський авіаційний інститут»*

ORCID: 0009-0005-1921-0424

e-mail: romanpolyvach93@gmail.com

Поливач Р.О. Класифікація та механізми застосування міжнародних економічних санкцій.

Міжнародні економічні санкції стали важливим і потужним інструментом зовнішньої політики, використовуваним державами та міжнародними організаціями для регулювання поведінки країн чи інших суб'єктів міжнародного права. Вони здатні впливати на політичну, економічну та соціальну діяльність держав-цілей, сприяючи досягненню різноманітних політичних цілей, таких як змінення політичної поведінки, забезпечення дотримання міжнародних стандартів, боротьба з тероризмом, підтримка прав людини, охорона навколишнього середовища та зміцнення національної безпеки. У сучасному світі санкції часто використовуються не тільки для покарання за порушення міжнародного права, а й для вирішення конкретних політичних чи економічних проблем, наприклад, для забезпечення глобальної стабільності або зупинення агресивних дій на міжнародній арені.

Застосування економічних санкцій може бути дуже різноманітним. Найпоширенішими є торговельні санкції, які зазвичай застосовуються як перший крок у відповідь на порушення міжнародного права. Вони можуть обмежувати або забороняти імпорт і експорт товарів і послуг, охоплюючи певні категорії товарів, що мають стратегічне або військове значення. Одним з найбільш ефективних інструментів є фінансові санкції, що включають блокування активів, обмеження на інвестиції, кредити, а також заборону на доступ до міжнародних фінансових ринків. Такий тип санкцій здатен серйозно ослабити економіку країни-цілі, приводячи до значних економічних труднощів, таких як інфляція, дефіцит валютних резервів та зростання безробіття.

Економічні санкції можуть бути застосовані як на національному рівні, так і через міжнародні організації, такі як ООН або ЄС. ООН через Раду Безпеки має повноваження вводити санкції проти держав, що загрожують міжнародному миру та безпеці, що додає санкціям міжнародну легітимність. Європейський Союз також активно використовує санкції, спрямовані на підтримку глобальної безпеки та прав людини, і часто приймає заходи щодо економічного ізолювання держав-агресорів або порушників міжнародного права. Однак застосування санкцій має свої складності та виклики. Ефективність економічних санкцій залежить від чітко визначених цілей, масштабу їх впровадження, міжнародної координації та здатності запобігти обходу санкцій. Крім того, санкції можуть призвести до значних гуманітарних наслідків, зокрема для цивільного населення країни-цілі, що робить важливим ретельний підхід до їх застосування.

Таким чином, міжнародні економічні санкції є складним і багатограним інструментом, що дозволяє державам і міжнародним організаціям здійснювати тиск на країни або інші суб'єкти міжнародного права, змушуючи їх змінювати свою політику або поведінку. Однак їх ефективність та доцільність застосування повинні оцінюватися з урахуванням можливих соціальних, економічних та гуманітарних наслідків для мирного населення.

Ключові слова: санкції, міжнародні економічні санкції, класифікація економічних санкцій, міжнародні організації, міжнародне право.

Polyvach R.O. Classification and mechanisms for the application of international economic sanctions.

International economic sanctions have become an important and powerful instrument of foreign policy used by states and international organizations to regulate the behavior of countries or other

subjects of international law. They can influence the political, economic and social activities of target states, contributing to the achievement of various political goals, such as changing political behavior, ensuring compliance with international standards, fighting terrorism, supporting human rights, protecting the environment and strengthening national security. In today's world, sanctions are often used not only to punish violations of international law, but also to address specific political or economic issues, such as ensuring global stability or stopping aggressive actions in the international arena.

The use of economic sanctions can be very diverse. The most common are trade sanctions, which are usually applied as a first step in response to violations of international law. They can restrict or prohibit the import and export of goods and services, covering certain categories of goods of strategic or military importance. One of the most effective tools is financial sanctions, which include asset freezes, restrictions on investments, loans, and a ban on access to international financial markets. This type of sanction can seriously weaken the target country's economy, leading to significant economic difficulties such as inflation, a shortage of foreign exchange reserves, and rising unemployment.

Economic sanctions can be imposed both at the national level and through international organizations such as the UN or the EU. The UN, through the Security Council, has the authority to impose sanctions against states that threaten international peace and security, which gives sanctions international legitimacy. The European Union also actively uses sanctions to support global security and human rights, and often takes measures to economically isolate aggressor states or violators of international law. However, the application of sanctions has its own complexities and challenges. The effectiveness of economic sanctions depends on clearly defined targets, the scope of their implementation, international coordination, and the ability to prevent sanctions circumvention. In addition, sanctions can lead to significant humanitarian consequences, in particular for the civilian population of the targeted country, which makes it important to carefully consider their application.

Thus, international economic sanctions are a complex and multifaceted tool that allows states and international organizations to exert pressure on countries or other subjects of international law, forcing them to change their policies or behavior. However, their effectiveness and appropriateness should be assessed with due regard to possible social, economic and humanitarian consequences for the civilian population.

Key words: sanctions, international economic sanctions, classification of economic sanctions, international organizations, international law.

Постановка проблеми. Постановка проблеми полягає в необхідності ефективного класифікування та застосування міжнародних економічних санкцій, оскільки різні типи санкцій вимагають чіткої стратегії та координації на міжнародному рівні для досягнення бажаного політичного чи економічного результату. Різноманітність санкційних заходів вимагає ретельного підходу до кожної конкретної ситуації, оскільки невільно обраний механізм чи безкоординаційне застосування санкцій може призвести до негативних наслідків.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо класифікації та механізмів застосування міжнародних економічних санкцій вказує на важливість детальнішого вивчення різноманітних типів санкцій і їх впливу на міжнародні відносини. До ключових досліджень цієї теми відносяться праці таких авторів: В. Чубарева, О. Чугаєва, Н. Резнікової, М. Голліарда, П. Рудольфа та ін.

Метою дослідження є аналіз класифікації міжнародних економічних санкцій та механізмів їх застосування, а також вивчення їх ефективності у контексті сучасної міжнародної політики. **Завданням** є розгляд різних типів санкцій, визначення критеріїв їх впливу на економічні та політичні процеси, а також оцінка правових і практичних аспектів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні економічні санкції стали важливим інструментом у зовнішній політиці держав і міжнародних організацій. Їх застосування охоплює широкий спектр завдань, зокрема, зміну політичної поведінки країн, забезпечення дотримання міжнародних норм та стандартів, а також вплив на розвиток певних сфер глобального порядку. У сучасному світі санкції використовуються не тільки для покарання за порушення міжнародного права, а й для вирішення конкретних політичних чи економічних проблем, зокрема, в рамках боротьби з тероризмом, підтримки прав людини, охорони навколишнього середовища чи стримування загроз національній безпеці.

Міжнародні економічні санкції часто є інструментом, який дозволяє державам або міжнародним організаціям чинити тиск на країни чи суб'єкти міжнародного права, що порушують вста-

новлені правила або принципи. Цей інструмент здатен впливати на економічні, фінансові та політичні системи держав-цілей, змушуючи їх змінювати свою внутрішню або зовнішню політику. Застосування санкцій може бути реакцією на порушення прав людини, агресивні дії на міжнародній арені або загрози глобальній безпеці.

Міжнародні економічні санкції є потужним інструментом зовнішньої політики, який використовується державами або міжнародними організаціями з метою змусити інші держави або суб'єкти міжнародного права дотримуватися міжнародних стандартів або змінити свою політику в певних питаннях. Вони можуть бути спрямовані на різні аспекти економічної діяльності, такі як торгівля, фінанси, технології або певні галузі економіки, та мають різний ступінь впливу на країни, до яких вони застосовуються. Тому класифікація міжнародних економічних санкцій дозволяє краще зрозуміти їх різноманітність та механізм застосування. Одним із найбільш поширених видів економічних санкцій є торговельні санкції, які часто застосовуються як перший крок у відповідь на порушення міжнародного права або небажану політику держави. Цей тип санкцій включає обмеження або заборону на імпорт і експорт певних товарів і послуг, і може бути введений як односторонніми діями держав, так і в рамках міжнародних організацій, таких як ООН або Європейський Союз. Торговельні санкції можуть торкатися лише певних категорій товарів, зокрема тих, що мають стратегічне або військове значення, або бути загальними, охоплюючи всі види торгівлі, з метою змусити країну-ціль змінити свою політику або практику [1].

Окрім торговельних санкцій, фінансові санкції є одними з найбільш ефективних і потужних інструментів для впливу на економіку країни. Вони включають блокування активів, обмеження фінансових трансакцій, заборону на інвестиції та кредитування, а також обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків. Такий тип санкцій зазвичай накладається для того, щоб паралізувати фінансову систему країни, що веде до значних економічних труднощів, таких як дефіцит валютних резервів, інфляція та зростання безробіття. Додатково, технологічні санкції охоплюють обмеження на постачання певних технологій, інтелектуальної власності або високих технологій, що можуть мати стратегічне значення для розвитку країни. Такі санкції спрямовані на обмеження розвитку критичних секторів економіки, зокрема оборонної промисловості чи авіації, де доступ до передових технологій визначає військову чи економічну перевагу.

Ще одним важливим видом санкцій є секторальні санкції, які спрямовані на обмеження діяльності окремих секторів економіки країни-цілі, таких як енергетика чи фінанси. Вони застосовуються для ослаблення економічної бази країни або певного важливого сектору, що має вплив на стабільність економіки. Також важливими є персональні санкції, спрямовані на обмеження прав фізичних осіб, зокрема політиків або бізнесменів, що мають безпосереднє відношення до порушень міжнародного права або загрози міжнародному миру та безпеці. Ці санкції включають заборону на в'їзд до певних країн або міжнародних організацій, а також блокування фінансових активів, що робить політичний та економічний тиск на осіб, чия діяльність має вплив на прийняття рішень у країні чи організації.

Таким чином, міжнародні економічні санкції є багатогранним інструментом, що має різні форми та спрямованість, залежно від ситуації та цілей міжнародної спільноти. Вони можуть бути використані для досягнення різних результатів, від покарання за порушення міжнародного права до примушення держав змінювати свою політику в інтересах глобальної безпеки та стабільності [1].

Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики можуть бути застосовані на різних рівнях: як односторонньо однією державою, так і колективно через міжнародні організації. У обох випадках застосування санкцій підпорядковується певним правовим нормам та процедурами, які визначають легітимність і ефективність таких заходів. Основними механізмами застосування економічних санкцій є використання санкцій через міжнародні організації, а також національні санкції, які вводять окремі держави у відповідь на порушення міжнародного права або захист своїх національних інтересів [2].

Міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Європейський Союз (ЄС), відіграють ключову роль у застосуванні економічних санкцій. ООН має спеціальний орган – Раду Безпеки, яка має повноваження вводити санкції проти держав, що порушують міжнародний мир та безпеку. Вона здійснює це через резолюції, що можуть накладати економічні обмеження, такі як ембарго, заборону на фінансові операції, обмеження в торгівлі чи транспортуванні, або навіть повне припинення дипломатичних відносин. Рішення Ради Безпеки ООН, як правило, мають загальнообов'язковий характер для всіх держав-членів організації, що додає санкціям міжна-

родну легітимність і підвищує їх ефективність. Наприклад, санкції проти Іраку після вторгнення в Кувейт у 1990 році стали одними з найбільш жорстких та масштабних в історії, застосованих за рішенням ООН [3].

Європейський Союз, у свою чергу, застосовує санкції через свої внутрішні механізми, зокрема через Раду ЄС, яка приймає рішення щодо санкцій проти третіх країн або конкретних осіб. Санкції ЄС можуть охоплювати широкий спектр заходів, від заборони на візити та заморожування активів до більш серйозних економічних обмежень, таких як обмеження доступу до європейських ринків для певних секторів економіки або підприємств. ЄС застосовує санкції в контексті підтримки глобальної безпеки, прав людини та демократичних принципів, що є частиною його зовнішньополітичної стратегії. Наприклад, санкції проти росії, введені після анексії Криму в 2014 р., включали як економічні, так і персональні обмеження, спрямовані на ослаблення економічної бази агресора і зміну його політичного курсу. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року санкції ЄС були значно посилені, зокрема введено нові економічні обмеження, такі як заморожування активів російських олігархів, обмеження на експорт технологій та високотехнологічних товарів, а також введення ембарго на нафту та інші енергоресурси з росії. Ці заходи мали на меті не лише економічно ізолювати росію, але й змусити її змінити курс агресії, відновивши повагу до міжнародного права та принципів мирного співіснування [4].

Національні санкції, своєю чергою, можуть бути запроваджені окремими державами, що мають можливість вводити економічні обмеження на основі власних зовнішньополітичних стратегій та національних інтересів. Це може бути реакцією на порушення міжнародного права або порушення прав людини, агресію, тероризм або інші дії, що суперечать інтересам держави. Наприклад, США мають розвинену практику застосування національних санкцій, часто в одиничному порядку, без підтримки міжнародної спільноти. Вони можуть накладати обмеження на держави, що підтримують тероризм, порушують права людини або є джерелом глобальних загроз. Такими санкціями можуть бути блокування фінансових активів осіб, що знаходяться під санкціями, або введення торговельних обмежень.

Санкції часто стають частиною більш широкої стратегії міжнародної безпеки і застосовуються не лише в економічному контексті, але й у сфері забезпечення миротворчості та боротьби з глобальними загрозами. Наприклад, санкції можуть бути використані як засіб тиску на країни, що розвивають ядерні програми або підтримують тероризм. Відомими прикладами є санкції проти Північної Кореї та Ірану, введені з метою стримати їх ядерні амбіції. ООН, США та ЄС застосовували різні види санкцій, включаючи ембарго на ядерні матеріали, фінансові обмеження, а також обмеження на торгівлю з іншими країнами, щоб змусити ці держави до дотримання міжнародних угод і вимог. У цих випадках санкції використовуються не лише для економічного тиску, а й як частина дипломатичних зусиль, спрямованих на досягнення глобальної безпеки та стабільності [5].

Застосування економічних санкцій є складним і багатоаспектним процесом, який вимагає ретельного підходу до кожної ситуації. Врахування політичних, економічних та соціальних наслідків є важливим для оцінки ефективності санкцій і їх можливих наслідків. Водночас санкції можуть мати і негативний вплив на цивільне населення країни, проти якої вони спрямовані, особливо коли обмеження стосуються базових товарів або послуг, що призводить до гуманітарних криз. Тому важливо, щоб міжнародне співтовариство чітко формулювало свої цілі і застосовувало санкції відповідно до принципів пропорційності та необхідності, з урахуванням можливих наслідків для мирного населення [6].

Ефективність економічних санкцій є складною та багатогранною темою, що викликає численні дослідження та дебати серед політиків, економістів і правознавців. В цілому, можна виділити кілька основних аспектів, що характеризують ефективність застосування санкцій у міжнародному контексті.

Одним із найбільш очевидних і вимірюваних результатів санкцій є економічний вплив. Санкції часто призводять до суттєвих змін в економіці країни, що потрапила під їх дію. Це може виявлятися в різних формах: від значного зменшення обсягів виробництва до стрімкого падіння валового внутрішнього продукту (ВВП). Одним з основних наслідків є скорочення рівня життя населення, що в свою чергу може викликати соціальні заворушення або навіть масові протести. Зниження рівня споживання, інфляція, зростання безробіття – все це є частими наслідками економічних санкцій. Наприклад, санкції, запроваджені проти росії після анексії Криму, мали значний вплив на її економіку, що включало падіння рубля, зниження обсягів експорту та значні проблеми

в банківському секторі. Тому економічні санкції можуть бути потужним інструментом для економічного тиску на країни, однак їх ефективність безпосередньо залежить від того, наскільки цілеспрямовано і масштабно вони застосовуються.

Крім економічного ефекту, важливим є політичний вплив санкцій. Вони можуть стати потужним механізмом для змушення урядів країн до зміни своєї політики або поведінки. Зазвичай санкції запроваджуються з метою змусити країни-цілі припинити певні дії, такі як порушення прав людини, агресія, тероризм або порушення міжнародних договорів. Однак, не завжди санкції дають бажаний результат. Іноді порушники міжнародних норм можуть виявитися достатньо стійкими до економічних труднощів, що накладаються санкціями, і не готові досягати компромісів. У таких випадках санкції не тільки не змінюють політику держави, але й можуть посилити її риторику або навіть спровокувати протидію на міжнародному рівні. Яскравим прикладом є санкції проти Північної Кореї, де незважаючи на багаторічний економічний тиск, країна продовжує здійснювати політику в сфері розвитку ядерної програми [7].

Ще одним важливим аспектом є соціальні наслідки санкцій. Хоча основна мета санкцій – це вплив на уряд або керівництво країни, їх негативні наслідки часто відчувають звичайні громадяни. Наприклад, санкції, які обмежують постачання медичних засобів або продуктів харчування, можуть призвести до серйозних гуманітарних криз. Санкції, що обмежують доступ до ліків або медичних технологій, можуть створити серйозні проблеми для охорони здоров'я в країні, де вже існують структурні проблеми у сфері медицини. У таких випадках, навіть якщо санкції спрямовані на політичних лідерів або певні сектори, наслідки для населення можуть бути катастрофічними. Міжнародне співтовариство має враховувати можливі гуманітарні наслідки перед введенням санкцій, щоб мінімізувати шкоду для мирного населення. Важливо, щоб санкції не стали інструментом колективного покарання, а були цілеспрямованим тиском на конкретні проблеми, пов'язані з порушенням міжнародних норм.

Нарешті, санкції можуть бути важливим інструментом миротворчості. В окремих випадках, санкції можуть сприяти зупиненню воєнних конфліктів або допомогти в припиненні агресії. Вони можуть застосовуватися як частина миротворчих зусиль міжнародних організацій, таких як ООН або Європейський Союз, з метою забезпечення стабільності в регіоні чи припинення насильства. Відомі приклади застосування санкцій, що допомогли досягти миру, включають санкції проти Лівії в 2011 році, які стали частиною міжнародної стратегії, що допомогла припинити насильство та змусити уряд Муаммара Каддафі піти з влади. Інші приклади включають застосування санкцій проти Іраку в 1990-х роках після вторгнення в Кувейт, що стало частиною багатосторонньої стратегії для відновлення міжнародного правопорядку.

Загалом, ефективність економічних санкцій не є універсальною, і їх успіх залежить від багатьох факторів, таких як чіткість цілей, координація на міжнародному рівні та можливість обходу санкцій. У деяких випадках санкції можуть досягати бажаних результатів, в інших — вони можуть тільки загострити конфлікти або призвести до гуманітарних катастроф. Тому важливо використовувати санкції як частину більш широкої стратегії, що включає дипломатичні, політичні та гуманітарні заходи [7].

Можна погодитись з сучасними дослідниками, які розмежовують контрзаходи та інші види санкцій, специфіку їх застосування у міжнародному публічному праві, окремих галузях і сферах, теоретичні й практичні аспекти такого застосування. [8–11]. Водночас, слід зазначити, що даний напрям наукових досліджень ще потребує подальшого належного вивчення як у рамках вітчизняної доктрини, так і у зарубіжній науці.

Висновки. Міжнародні економічні санкції залишаються важливим інструментом зовнішньої політики, що дозволяє здійснювати значний тиск на країни, які порушують міжнародні стандарти або норми поведінки. Вони змушують держави змінювати свою політику чи дії, що становлять загрозу для міжнародної безпеки, прав людини чи економічних відносин. Однак застосування санкцій має свої ризики: санкції можуть викликати важкі економічні наслідки для населення, включаючи інфляцію, зниження рівня життя та зростання безробіття, а також не завжди досягають бажаного результату.

Система міжнародних економічних санкцій не є бездоганною. Вона не завжди забезпечує ефективність, а в деяких випадках може навіть посилити конфлікт чи підтримати уряди, що порушують міжнародні норми. Тому санкції повинні бути лише частиною комплексного підходу, який включає дипломатичні, політичні та економічні інструменти, а також чітке визначення цілей і об-

межень санкцій. Для досягнення кращих результатів важливо застосовувати санкції в поєднанні з іншими методами і формами, наприклад, міжнародний діалог, дипломатія і співпраця з іншими державами. Лише за умови комплексного підходу можна збільшити ефективність санкцій і зменшити їх негативні наслідки для мирного населення і глобальної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Subsidiary Organs of the United Nations Security Council URL: https://main.un.org/securitycouncil/sites/default/files/subsidiary_organs_series_7sep23_.pdf.
2. Маркова Є.М. Особливості застосування міжнародно-правових примусових заходів. *Актуальні питання сьогодення*. 2018. Том. 1. С. 91–95.
3. Matviichuk, N.V. International sanctions as a tool of foreign policy. *Bulletin of Mariupol State University. Series: History. Political Studies*, 2022. P. 71–79. URL: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2022-12-33-34-71-79>.
4. Bobrovyskyi, A., Havrylenko, N., Honcharuk, A., Us, I., Shiroky, G., & Yuldashev, R. International sanctions as a tool to deter Russian aggression against Ukraine. Analytical report. Under the general editorship of M. Palamarchuk. Kyiv: 2023. NISS, 76. Center for Foreign Policy Studies. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.10>.
5. Bechky P. Sanctions and the blurred boundaries of International Economic Law. *Missouri Law Review*. 2018. Volume 83. № 1. 39 p.
6. Saprykin D., Bohan A. Peculiarities of the sanctions policy of states and the strategy of states in the conditions of globalization. *Economic sciences*, 5(117), 2023. P. 164–168.
7. Lumen K. The Power of Sanctions as a Tool of International Relations: Factors That Define Its Success. Tallin University of Technology; School of Business and Governance Department of Law. 2018. 72 p.
8. Камінська Н.В. Міжнародно-правовий режим контрзаходів у формі передачі Україні російських активів: теоретичні й практичні аспекти. *Право України*. 2024. № 3. С. 9–20. DOI: 10.33498/louu-2024-03.
9. Kaminska N., Pozhidayeva M. Regimes of international sanctions against Russia in connection with the aggression against Ukraine. *De-Occupation of Ukraine. Legal expertise* / ed. by O.V. Kresin. Kyiv: State University of Trade and Economics, 2022. P. 36–40.
10. Нуруллаєв І.С. До постановки питання про поняття і зміст санкцій у міжнародному публічному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 509–512. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/116>.
11. Медведєва М. О. Застосування контрзаходів і санкцій у міжнародному праві навколишнього середовища. *Держава і право*. Вип. 57. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/58765/22-Medvedyeva.pdf?sequence=1>.